

Jan, Libor

**Nezdařený pokus Václava II. o přenesení mělnické kapituly ke
královské kapli Všech svatých**

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická.
2003, vol. 52, iss. C50, pp. [65]-74

ISBN 80-210-3380-0

ISSN 0231-7710

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/102548>

Access Date: 03. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University
provides access to digitized documents strictly for personal use, unless
otherwise specified.

LIBOR JAN

NEZDAŘENÝ POKUS VÁCLAVA II. O PŘENESENÍ MĚLNICKÉ KAPITULY KE KRÁLOVSKÉ KAPLI VŠECH SVATÝCH*

V záplavě podrobností o osobní zbožnosti českého krále Václava II., jež přináší zbraslavská kronika, se ztrácí relace jiného, o něco mladšího kronikáře, totiž Beneše Krabice z Weitmile, která říká: „Měl každodenně ke stolu a jídlu určené kaplany, ne méně než čtyřiaadvacet, a probošta královské kaple, kteří byli podle řádu povyšováni k beneficiím. Ti každý den zpívali před knížetem kanonické hodinky i mše, co nejvíce za den, a při jejich zpěvu ostatní četli.“¹ Pasáž je vložena mezi výklad o Václavově schopnosti hovořit latinsky, stále přítomnosti zpovědníka a horoucnosti při účasti na mších, informacích, jež jsou beze všech pochyb založeny na díle kronikáře ze Zbraslavi.² Text o kaplanech u stolu a proboštu královské kaple však pochází evidentně z jiného zdroje, Beneš jej nejspíše získal od některého z bývalých královských kaplanů, s nímž se v době svého mládí setkal. Zdánlivě jednoduché a střízlivé sdělení však není tak jednoduché interpretovat. Tvořili uvedených 24, resp. ještě více, kaplanů zvláštní sbor? Byl jeho představeným probošt královské kaple? A co vlastně bylo touto královskou kaplí? Šlo o instituci pevně spojenou s nějakou svatyní?

Pokud bychom odpovídali na základě vědomostí ze staršího období, pak bychom museli odpovědět, že „zvláštní královskou kaplí“ byla vyšehradská kapitula. Tak totiž vypovídá pregnantně nejen písemnost samotného Václava II. z 6. března 1288,³ ale zcela jasně již starší listina jeho otce Přemysla Otakara II. z 20. listopadu 1268, která navíc spojuje tuto eximovanou kapitulou s královskou

* Tato studie byla vypracována s podporou Grantové agentury ČR v rámci projektu GA ČR 404/01/1279 s názvem Václav II. a česká společnost v letech 1278–1306.

1 *Kronika Beneše z Weitmile*. FRB IV, s. 460: „*Habebat autem capellanos cottidianos ad mensam et pabulum ascriptos XXIII ad minus, et capelle regie prepositum, qui secundum ordinem ad beneficia promovebantur. Hii singulis diebus horas canonicas et missas quam plures in die coram principe decantabant, quibus cantantibus alii legebant.*“

2 Především kapitola 33, srov. *Petra Žitavského Kronika zbraslavská*. FRB IV, s. 40–42.

3 RBM II, č. 1437, s. 619: „*prepositus, decanus et quidam canonici, nostri singulares capellani Wissegradensis ecclesie, que nostra existit et nostrorum progenitorum capella specialis.*“

kanceláři.⁴ Nicméně tuto kapli kronikář nemohl mít na mysli, neboť hovoří nejen o účasti většího počtu kaplanů při stolování v panovníkově blízkosti, nýbrž i o zvýšeném liturgickém provozu, jehož se sám král často účastnil. Vyšehradská kapitula navíc vykazovala stabilitas loci při kostele sv. Petra a Pavla na Vyšehradě, v zeměpanském okrsku, pro nějž nelze u samotného Václava II., krom výše uvedeného proklamativního prohlášení vyplývajícího z tradice, nalézt žádné stopy zvýšené obliby. Pokud by se přiznala váha zbraslavskému kronikáři Otovi, který uvádí, že král byl schopen zúčastnit se v jednom dni šestnácti, ba i dvaceti mší (i kdyby jen deseti, šlo by o značný počet),⁵ pak je nutné předpokládat, že muselo jít o mobilní sbor kněží užívajících titulu panovníckého kaplana, který svého pána doprovázel i na četných cestách a byl doplňován z místních zdrojů hodnostářů a kanovníků kolegiálních kapitul, plebány zeměpanských kostelů a opaty a probošty panovníckých řeholních fundací. Atraktivní prostředí dvora posledního velkého Přemyslovce dokázalo přilákat i četné duchovní ze zahraničí a jako liturgický jazyk tu měla znít i řečtina a církevní slovanština.⁶ U těchto osob však nelze předpokládat, že by postoupily do kategorie královských kaplanů, a jejich služeb se využívalo jen příležitostně.

Zvláště je zřejmě třeba posuzovat informaci o proboštovi královské kaple. Václav Bartůněk vztáhl nejen Krabicovu informaci o proboštovi, ale též o početném kněžském sboru ke kapli Všech svatých, která sousedila s královským palácem na Pražském hradě.⁷ Co je vlastně známo o této kapli z předchozího období? Poprvé se připomíná jako *capella ducis infra muros in Praga, que est in honore omnium sanctorum* v roce 1185,⁸ byla tedy již tehdy považována za osobní knížecí kapli. Další zmínky náležejí až období Přemysla Otakara II., nešlo však již o původní, menší románskou stavbu. Významný církevní hodnostář, děkan svatovítské kapituly Vít⁹ totiž pohnul v roce 1263 nejvyššího českého soudce Čěče, aby nechal zbudovat nový kostel Všech svatých, autorem Příběhů krále Otakara situovaný poněkud zvláště „in exitu claustris versus curiam regalem“, tedy „u východu kláštera naproti královskému dvoru (paláci)“.¹⁰ Podle téhož pramene sám Vít obstaral k provedení díla kameníky a jiné pracovníky. V kapli pak byli k zajištění obřadů ustanoveni dva kněží, jejichž obročí mělo

4 CDB V-2, č. 571, s. 149–151: „*utpote ecclesie Wissegradensis, que est capella nostre regie magnificencie specialis, ad quam eciam cancellarie nostre officium ... est annexum*“.

5 *Petra Žitavského Kronika zbraslavská*, s. 41.

6 *Petra Žitavského Kronika zbraslavská*, s. 70.

7 Bartůněk, Václav: *Stručné dějiny kolegiální kapituly a královské kaple Všech svatých na Pražském hradě*. Litoměřice 1979, s. 7.

8 CDB I, č. 308, s. 279.

9 Žemlička, Josef: *Děkan Vít, hodnostář a dobrodines pražské kapituly*. Sonda do života významné kulturní osobnosti 13. století. In: *Facta probant homines*. Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. Dr. Zdeňky Hledíkové. K vyd. připravili I. Hlaváček a J. Hrdina za spolupráce J. Kahudy a E. Doležalové. Praha 1998, s. 549–568.

10 *Letopisy české 1196–1278*. FRB II, s. 298; *Příběhy krále Přemysla Otakara II.* FRB II, s. 322.

sestávat z držby vsí Drchkova a Vyšínku v okolí Slaného.¹¹ Novostavba byla vysvěcena 3. února 1264 pražským biskupem Janem III. z Dražic.¹² Až s jistým zpožděním, teprve po Čěčově skonu, se k tomuto počínu vyjádřil Přemysl Otakar II., když 1. března 1267 zlistil předchozí vyslovení souhlasu s tím, že Čěč obdaroval kapli Všech svatých (*capelle Omnium sanctorum circa ecclesiam Pragensem a dicto iudice fabricate*) majetky v Drchkově a Vyšínku.¹³ Schwálil také ustanovení obou kněží i další, blíže neznámou majetkovou dispozici, která zaručovala nepřetržité osvětlení sakrálního prostoru. Královským úředníkům a šlechticům zakázal majetek kaple i oba duchovní jakkoli obtěžovat. Nařídil, aby se každou sobotu sloužila v kapli mše k počtě Panny Marie za něj samého, manželku a potomky, a konečně, aby kolace, tj. obsazování vakantního obročí, náležela pražskému děkanovi, jenž sice není jmenován, evidentně však jde o připomínaného Víta, iniciátora přestavby.¹⁴ Kaple byla poté vybavena ornáty, dalmatikami a dalšími bohoslužebnými rouchy z drahocenných látek a kalichy i ostatním liturgickým náčiním ze zlata a stříbra,¹⁵ přičemž část nepochybně pocházela z původní svatyně. Nelze také pochybovat, že zde byla uložena část drahocenných relikviářů, které ve svých rukou Přemyslovci nashromáždili.

Z počátečního období vlády Václava II. se zpráv o královské kapli nedostává, s výjimkou dvou formulářů obsažených ve sbírce pražského biskupa Tobiáše a potažmo i třetího, který s nimi do jisté míry souvisí. Všechny tři formuláře datoval editor sbírky Jan Bedřich Novák do roku 1287 a s tímto názorem lze vcelku souhlasit; uvažovat by se mohlo ovšem i o roku předcházejícím, jak naznačuje sám Novák v závěrečné poznámce.¹⁶ V první písemnosti potvrzuje biskup Tobiáš čtyřicetidenní odpustky, které udělilo několik vyjmenovaných biskupů pobývajících u kurie, všem z pražské diecéze, kteří navštíví kajicně za účelem zpovědi královskou kapli na Pražském hradě (*ad capellam regiam in castro Pragensi sitam*) v určené svátky, včetně památky dedikace kaple a jejích jednotlivých oltářů, či v oktávy těchto svátků, případně těm, kteří by vyslechli slavnou mši, již by sloužil, či kázání, které by proslovil kaplan českého krále a správce řečené kaple Adolf (*Adolphus, capellanus regis Boemie seu rector eiusdem ca-*

11 *Příběhy krále Přemysla Otakara II.*, s. 322. Srov. T o m e k , Wácslaw Wladiwoj: *Dějepis města Prahy I.* Praha 1855, s. 383–384; K u t h a n , Jiří: *Přemysl Otakar II. Král železný a zlatý. Král zakladatel a mecenáš.* Praha 1993, s. 251, 267; Ž e m l i ě k a , J.: *Děkan Vít*, s. 566.

12 *Letopisy české 1196–1278*, s. 298.

13 CDB V-2, č. 488, s. 31–32.

14 Srov. Ž e m l i ě k a , J.: *Děkan Vít*, s. 566, pozn. 74.

15 *Příběhy krále Přemysla Otakara II.*, s. 335: „*Ornatus capellae regiae non nisi de pretiosissimis balkinis purpura et bysso contextus erat in casulis, dalmaticis, cappis et aliis ornatus; calices quidam aurei, argentei, et alia vasa, quae ad officium divinum destinata sunt, usque ad pelves omnia in auro et argento confecta sunt.*“

16 *Formulář biskupa Tobiáše z Bechyně (1279–1296)*. Vyd. J. B. Novák. Historický archiv 22. Praha 1903, s. 17.

pelle).¹⁷ Druhá písemnost představuje variantu první a přináší pouze stylistické změny.¹⁸ K těmto dvěma formulářům se nejen tematicky a místy doslovně, ale nepochybně i z hlediska doby vzniku připojuje třetí, ve kterém biskup Tobiáš potvrzuje odpustky udělené nejmenovanými biskupy těm, kdož navštíví farní kostel sv. Petra v Bílině, obdarují jej, resp. vyslechnou slavnou mši či kázání, které pronese Adolf řečený z Bíliny, kaplan českého krále (*Adolphus dictus de Belyn capellanus incliti regis Bohemie*), nepochybně správce uvedeného farního chrámu.¹⁹ Přizná-li se těmto formulářům váha – a žádná závažná „proti“ vskutku neexistují – pak bude možné předpokládat, že královskou kapli na Hradě spravoval v 80. letech pouze jeden správce s titulem královského kaplana, s největší pravděpodobností plebán v Bílině jménem Adolf. Existenci kaplana s tímto jménem ostatně dokládá také jeden pravý pramen, který však není dochovaný v kompletní podobě a tudíž je obtížně datovatelný. Jde o záznam výpovědi několika svědků ve sporu o blíže neidentifikovatelný litoměřický kostel. Hodnověrní svědkové vypovídali ve prospěch králova kaplana Adolfa (*domini Adolphi, capellani domini regis*) proti jeho protivníkovi Hartmannovi, synovi Konráda z Uhře, který v mladém věku a bez příslušných svěcení více než rok držel protiprávně zmíněný kostel.²⁰ Spíše než o roku 1270, kam byla písemnost zařazena editorem, by bylo možné uvažovat o polovině 80. let 13. století. Výsledek sporu zůstane neznám,²¹ existence královského kaplana Adolfa je tím však potvrzena.

Osudy královské kaple v 90. letech 13. a samotném počátku 14. století pomohou přiblížit čtyři, tentokrát již pravé písemnosti, které doplněny ještě dalšími informacemi vytvářejí obraz ambiciózní, leč nezdařené aktivity krále Václava II. Dvě listiny byly vydány 8. ledna 1295 v Praze. V první prodává Oldřich, probošt královské kaple na Pražském hradě (*praepositus capellae regiae in castro Pragensi*), vsi Třemošnou a Senec v plzeňském kraji sousednímu cisterciáckému klášteru v Plasech za tři sta hřiven stříbra pražské váhy.²² Zajímavé je také zdůvodnění prodeje: obě vzdálené vesnice na Plzeňsku byly vystaveny násilností okolních šlechticů a sousedů a tudíž z nich vycházel jen zcela nepatrný užitek. Kvůli nebezpečí na cestách pak nebylo možné spolehlivě celkový plat, jenž dosahoval pouhé výše třinácti řezenských talentů, dopravit, zároveň však nemohl

17 Tamtéž, č. 19, s. 16–17.

18 Tamtéž, č. 20, s. 17–18.

19 Tamtéž, č. 274, s. 213–214.

20 RBM II, č. 2796, s. 1224–1225.

21 I když osoba zapisující výpovědi svědků, nejspíše subdelegovaný soudce, který patrně v závěru oslovuje pražského biskupa (*domine pater reuerende*), se jednoznačně přiklání ve prospěch kaplana Adolfa, dochoval se ve formuláři biskupa Tobiáše kus, v němž biskup dovoluje H., plebánu kostela Všech svatých v Litoměřicích, že může za účelem studií pobývat po tři roky mimo svoji faru; srov. *Formulář biskupa Tobiáše*, č. 218, s. 168–169. Na mocnou přímluvu tak nejspíše Hartmann zůstal, byť s podmínkou dalšího studia a vysvěcení, plebánem – šlo tedy zřejmě o kostel Všech svatých v Litoměřicích – a Adolf byl patrně odškodněn farním kostelem v Bílině. Jde však o pouhou hypotézu. Písemnost v biskupově formulářové sbírce je zařazena do širšího rozmezí 1279–1290.

22 RBM II, č. 1675, s. 719–720.

probošt vsi vysadit na německém právu a tak výnos zvýšit, neboť jejich obyvatelé se prohlašovali za dědice (*heredes, quod proprio vocabulo deditz dicitur*), tedy osobně svobodné sedláky kdysi podřízené přímo knížeti. Proto došlo k transakci, neboť vsi ležely v těsném sousedství plaského kláštera; s prodejem vyslovil souhlas král Václav jakožto patron obou kostelů, tj. kaple i kláštera, což ukazuje, že patronát přešel po smrti děkana Víta opět do panovníkových rukou, i pražský biskup Tobiáš. Stalo se tak také s radou Oldřichových spolubratří z kapituly – děkana Alberta, kantora Hermanna, kustoda Gauthera, mistra Rapoty, doktora dekretů, a dalších. Peníze měl od plaského opata Jindřicha přijmout v hotovosti děkan kapituly Albert. Jako svědci jsou uvedeni představení důležitých klášterů: opati z Břevnova, Sedlce, Zbraslavi, Pomuka a Strahova, což ukazuje, že ke smlouvě došlo na vrcholném fóru české církve, resp. královského dvora.

Druhá listina pak přináší vysvětlení, jak se seběhlo, že u královské kaple začala působit kapitula, a o jaký ústav vlastně šlo. Písemnost vydali ve stejný den (8. ledna 1295) děkan Albert, kustos Kristin (sic?!), kantor Hermann a ostatní kanovníci královské kaple na Hradě.²³ Uvádějí, že se král Václav II. rozhodl rozmnožit bohoslužby ve své kapli související s královským palácem, jež je zasvěcena Všem svatým (*divinum cultum in capella sua contigua pallatio suo, in honore Omnium sanctorum dedicata, augeri*), a proto přenesl se souhlasem biskupa Tobiáše mateřský kostel kapituly, totiž mělnické proboštví, stejně jako celou kapitulou se všemi prebendami ke zmíněné královské kapli. Nově panovník vytvořil beneficium děkana kapituly a přidal i nějaké kanonikáty. Některé z představitelů kapituly pak král informoval o postupu probošta Oldřicha ve věci prodeje obou vsí, přičemž prodejní suma v celistvosti měla být deponována u děkana kaple Alberta tak dlouho, dokud by za ni nebyly pořízeny nové statky, které by se nacházely blíže a přinášely proboštví větší užitek. V královské přítomnosti pak probošt požádal členy kapituly o dodatečný souhlas s již provedenou transakcí a ti jej bez váhání vyslovili. V textu se neuvádí, kdy k translaci kapituly z Mělníka na Hrad došlo, jelikož ale Oldřich užívá 21. listopadu 1290 ještě titul probošta mělnického (*prepositus Melnicensis*), muselo tomu být po tomto datu a před datem vzniku obou výše uvedených písemností, tj. před 8. lednem 1295. V úvahu tak připadají roky 1291–1294, zlistinění z počátku roku 1295 však bylo od události již časově vzdálené, nedojde jistě k omylu, když buď přenesení kapituly položeno do let 1291–1292.

Nešlo však o počín s trvalou platností, neboť již na počátku srpna roku 1300 bylo vše ve starých kolejích. Dne 1. srpna 1300 totiž děkan Bartoloměj spolu s dalšími členy vyšehradské kapituly vydal potvrzení, že se před ně do jejich kostela onoho dne, na svátek sv. Petra v řetězech, o třetí hodině po mši (tj. kolem deváté ranní) dostavil mělnický probošt Oldřich a vypověděl, že všechny ornáty, kalichy, knihy a relikvie, které byly kdysi přeneseny z Mělníka do královské kaple na Hradě, přijal v kompletním stavu od Alberta, děkana řečené kaple, ježmuž byly svěřeny králem Václavem. Dále probošt uvedl, že od uvedeného Al-

23 RBM II, č. 1676, s. 720.

berta přijal také 300 hřiven, za něž byly dříve prodány obě vsi na Plzeňsku.²⁴ O dva týdny později, 14. srpna 1300, vydal listinu s podobným obsahem pražský a vyšehradský kanovník Jan Řehníkuv, připojil však, že se 1. srpna probošt Oldřich dostavil společně s děkanem královské kaple Albertem, vynechal pasáží o vrácených liturgických rouších a dalších předmětech, rozvedl ale záležitost s vrácenými 300 hřivnami.²⁵ Také podle něj peníze Albert řádně odevzdal (nikoli na vyšehradském setkání, ale již dříve), když byl předtím vyjednáán prodej dvou vsí, Uherců a Vrbčan, s Habardem ze Žirotnína. Suma ve výši 300 hřiven pak byla vyplacena Habardovi, resp. přímo jeho věřiteli Hynkovi z Dubé, kterému byly vesnice v uvedené částce zastaveny. Jelikož i tyto záležitosti vyžadovaly jistý čas, zdá se, že k návratu kapituly do Mělníka došlo již před rokem 1300, někdy mezi léty 1295–1299. Proč se tak stalo, lze jen spekulovat, nejspíše však pro odpor původních členů kapituly a jejího probošta Oldřicha. Došlo k tomu pravděpodobně klidnou cestou, s královým souhlasem nejspíše vynuceným okolnostmi a na základě řádného vyrovnání. Nově založené místo děkana však zůstalo při kapli a nadále je držel řečený Albert. Této osobnosti je nutné věnovat více řádků.

Jde nepochybně o královského kaplana a plebána v Bezděži Alberta, kterého znají tři formuláře a také dvě pravé písemnosti. Ve sbírce biskupa Tobiáše se objevuje hned dvakrát. Jedenkrát (kus pochází nejspíše z 80. let) uděluje biskup vikářství kostela v Dolní Krupě u Bělé, který byl filiální k bezděžskému, na základě prezentace a prosby faráře z Bezdězu Alberta (*honesti viri Alberti, plebani in Bezdez*) jeho nejmenovanému vikáři.²⁶ Druhý formulář má pevné datum 20. září 1286 a biskup zde potvrzuje, že na přímluvu královského kaplana, plebána v Bezděži Alberta (*honesti viri Alberti plebani de Bezdez, capellani incliti domini nostri domini W(enceslai) regis Boemie et marchionis Moraviae*), vysvětil na podjáhna klerika Jakuba.²⁷ Ve formuláři ze sbírky Jindřicha Vlacha datovatelném do let 1283–1286²⁸ se mezi svědky uvádí bezděžský plebán Albert společně s Albertem, plebánem v Hostinném, a Janem ze Žárov, zemským písařem, všichni s označením *capellani domini W.(enceslai) incliti regis Bohemie*. Král Václav II. vydal 29. prosince 1293 listinu, jíž odškodnil desetilánovou vsí Zbyny (evidentně emfyteutizovanou s německým názvem Ludwigesdorf)²⁹ bezděžský kostel sv. Jiljí, neboť se souhlasem tamního plebána Alberta (*consenciente Alberto, plebano eiusdem ecclesie*) byly vyňaty z farního obvodu tohoto kostela

24 RBM II, č. 1862, s. 800.

25 RBM II, č. 1863, s. 800–801.

26 *Formulář biskupa Tobiáše*, č. 3, s. 3.

27 Tamtéž, č. 4.

28 RBM II, č. 2498; *Das urkundliche Formelbuch des königl. Notars Heinricus Italicus aus der Zeit der Könige Ottokar II. und Wenzel II. von Böhmen*. Hrsg. von J. Voigt. AÖG 29, 1863, č. 104, s. 119. K dataci srov. Jan, L.: *Hermann z Hohenlohe, rádce a vyslanec českého krále Václava II.* SPFFBU C 43, 1996, s. 25

29 Srov. Žeml i č k a, J.: *Bezdězsko – „královské území“ Přemysla Otakara II.* ČsČH 28, 1980, s. 742.

jemu podřízené město a vsi Kuřívody, Krupá a Chlum, jež získal nejvyšší komorník Hynek z Dubé, a jejich filiální kostely měly být přeměněny na samostatné farní.³⁰ Zbiny byly zároveň vyňaty zpod rychty v Doksech a Albertovi bylo nařízeno provést podle zemského zvyku rozhraničovací obchůzku katastru vsi. A dokonce ještě 18. dubna 1317, když Albert odkázal zbraslavským cisterciákům úrok ze své vsi Psář a dalšího majetku v Cholupicích a Písnici, označoval se jako *Albertus dictus de Besdes, decanus quondam capelle regie in castro Prag(ensi)*, tedy „Albert řečený z Bezděže, kdysi děkan královské kaple na Hradě pražském“.³¹

U vědomí uvedených souvislostí pak lze bezděžského plebána ztotožnit s kaplanem Albertem, jehož zbraslavský opat Ota nazývá v 15. kapitole svého díla *vir utique devotus in domino et regi familiarissimus*, tedy „muž zvláště zbožný v Pánu a králi nejdůvěrnější“, a připojuje stručný výklad o tom, jak tento duchovní pokáral mladého krále pro lehkomyšlné chování, ten se vzápětí napravil a po dva roky oblékal zíněnou košili, aby zaplašil „nedovolené pudy svého těla“,³² nepochybně sexuální aktivitu ve směru k dívkám nižšího postavení.

Tak se stal krom zpovědníka Hermanna z řádu německých rytířů, který se ovšem objevil v králově blízkosti až kolem roku 1290,³³ a cisterciáckého opata Heidenreicha ze Sedlce³⁴ kaplan Albert, pozdější děkan královské kaple, jedním ze tří mužů, jimž první zbraslavský kronikář přisoudil nejdůvěrnější kontakt s mladým králem a tím pádem i rozhodující vliv na formování jeho životních postojů a činů.

V 80. letech 13. století spravoval královskou kapli na Pražském hradě, jejíž patronátní právo držel český král, správce s titulem *rector* – břílnský plebán Adolf, který mohl úřad získat již za Přemysla Otakara II. Po jeho smrti někdy na přelomu 80. a 90. let uvedl král k tomuto obročí svého kaplana a důvěrníka Alberta, plebána v Bezdězi. Na samém počátku 90. let se král rozhodl zvýšit prestiž své domácí kaple a přenesl k ní starší mělnickou kapitulou. V čele kaple nyní stál bývalý probošt kapituly v Mělníce Oldřich, pro svého oblíbence Alberta však král zřídil dignitu děkana, nyní v pořadí druhou hodnost v kapitule. Potud je tedy pravdivé tvrzení kronikáře Beneše, že v čele kaple stál probošt. Ve druhé půli 90. let však došlo z blíže neznámých důvodů k návratu kapituly do Mělníka, jen Albert zůstal představeným kaple a užíval i nadále titul děkana. Děkanem

30 RBM II, č. 1634, s. 701.

31 *Listy kláštera Zbraslavského*. Vyd. F. Tadra. Historický archiv 23. Praha 1903, č. 29, s. 15–16.

32 *Petra Žitavského Kronika zbraslavská*, s. 22.

33 Tamtéž, s. 40–41; srov. J a n , L.: *Hodnostáři rytířských duchovních řádů na dvorech posledních Přemyslovců*. In: Česko-rakouské vztahy ve 13. století. Rakousko (včetně Štýrska, Korutan a Kraňska) v projektu velké říše Přemysla Otakara II. Sborník příspěvků ze symposia konaného 26.-27. září 1996 ve Znojmě. K vydání připravili Marie Bláhová a Ivan Hlaváček za spolupráce Jana Hrdiny a Petra Kubína. Praha 1998, s. 257.

34 *Petra Žitavského Kronika zbraslavská*, s. 36–37. K Heidenreichovi nejnověji H y n k o - v á , Jana: *Heidenreich Sedlecký*. In: 900 let cisterciáckého řádu. Sborník z konference konané 28.-29. 9. 1998 v Břevnovském klášteře v Praze. Praha 2000, s. 97–160.

královské kaple byl nepochybně do vymření Přemyslovců, možná i o něco déle. Krátce před svou smrtí v roce 1317 již toto místo opustil, zůstával však plebánem bezděžského kostela sv. Jiljí.

Nejen v období, kdy na Hradě kapitula nesídlila, ale i v čase její přítomnosti je přesto nutné chápat sbor královských kaplanů mnohem šířeji. Zmínky v písemnostech o těchto mužích nejsou příliš časté, přesto bude dobré připomenout konkrétní jména. Tak se s titulem královského kaplana (*capellanus regis*, *capellanus noster*) objevují v roce 1284 opat premonstrátské kanonie v Hradišti u Olomouce Budiš³⁵ a pražský kanovník, sakristán a správce kaple sv. Václava Ondřej,³⁶ roku 1285 pražský a olomoucký kanovník Verner,³⁷ který byl také farářem v Rousínově (1301) a posléze i scholastikem pražské katedrální kapituly (1305),³⁸ v letech 1285–1287 králův lékař Jindřich, bývalý probošt ženského kláštera v Doubravníku, olomoucký kanovník a správce hradní kaple v Brně na Špilberku, královský kaplan ještě z dob Přemysla Otakara II.³⁹ Roku 1286 je to dále plebán v Kouřimi Jakub,⁴⁰ v roce 1288 probošt kláštera premonstrátů v Chotěšově Miroslav,⁴¹ roku 1291 další Jakub, plebán v Miroticích,⁴² roku 1305 plebán v Lysé nad Labem Štěpán, předtím kaplan královny Guty (1291).⁴³ Formuláře uvádějí k roku 1291 vyšehradského kanovníka Václava,⁴⁴ samozřejmě oba zmíněné správce královské kaple Adolfa a Alberta, olomouckého děkana Bohuslava či Bohumila,⁴⁵ kterého lze ovšem identifikovat jako představeného olomoucké katedrální kapituly děkana Budislava,⁴⁶ a dále ve formuláři datovatelném mezi léta 1283–1286 plebána v Hostinném Alberta a „notáře české země“ Jana ze Žárov.⁴⁷ Zbraslavská kronika nadto uvádí jako králova kaplana zpronevěřilého Alexia, kněze z doprovodu Bernarda z Kamence,⁴⁸ a dále mistra Jana Wulfingova z Ostrova, doktora dekretů a pražského kanovníka, později biskupa v Brixenu, Bambergu a Freisingu.⁴⁹ U osob králi nejbližších, zpovědní-

35 RBM II, č. 1324.

36 RBM II, č. 1330.

37 RBM II, 1360.

38 RBM II, č. 1878, 2017, 2022, 2774.

39 RBM II, č. 1302 (Jindřichovo jméno není v regestu uvedeno), 1375, 1377, 1419; srov. též CDM IV, č. 227; CDB V-2, č. 844 a formuláře: RBM II, č. 2413, 2544.

40 RBM II, č. 1368; srov. též 1848 (listina z roku 1299).

41 RBM II, č. 1457; srov. též k jeho osobě č. 1315, 1439, 1457, 1625.

42 RBM II, č. 2733.

43 RBM II, č. 2037, srov. dále tamtéž, č. 1534, 1558, 1624.

44 *Das St. Pauler Formular. Briefe und Urkunden aus der Zeit König Wenzels II.* Hrsg. v. J. Loserth. Prag 1896, č. 25, s. 41.

45 RBM II, č. 2269, 2459.

46 Srov. např. RBM II, č. 1322, 1367, 1466, 1680, 1694, 1709 ad.

47 Srov. pozn. č. 28.

48 *Petra Žitavského Kronika zbraslavská*, s. 59.

49 Tamtéž, s. 102. Srov. RBM II, č. 1961, 2019, 2041, 2046, 2768.

ka Hermanna a sedleckého opata Heidenreicha, v listinách označení za královské kaplany chybí; Heidenreich je jedenkrát nazván v královské listině velice důvěrně kmotrem (*compater*),⁵⁰ což by ovšem bylo vhodnější interpretovat skutečně v původním významu jako „spoluotec“ či „druhý otec“, zatímco u jména Hermannova se objevuje bližší určení „confessor“ nebo „familiaris“, tedy „zpovědník“ a – nikoli v daném kontextu „dvořan“, kterýžto význam se prosadil ve 14. století – nýbrž spíše „člen nejužší domácnosti“.⁵¹

Je nepochybné, že uvedený výčet konkrétních osob zdaleka nepostihuje skutečný rozsah sboru královských kaplanů. V některých případech šlo o duchovní, které jako kaplany Václav II. zdědil po svém otci, jiní, jako představení kapitul, do tohoto sboru patřili víceméně automaticky, u dalších však docházelo k zvláštním jmenováním, jak opět dosvědčují tři kusy z formulářové sbírky Jindřicha Vlacha v kodexu Zdeňka z Třebíče.⁵² Jde o stručné, jednoduché formuláře; král zde přijímá anonymní osoby za své kaplany (*te in capellanum nostrum recipimus, te capellanorum nostrorum consortio duximus aggregandum*), uvádí, že chce, aby náležely do kolegia jeho kaplanů (*in capellanorum nostrorum numero censearis ipsorumque habearis collegio, ut de cetero inter nostros numeraris capellanos*) a vykonávaly povinnosti a požívaly práv královského kaplanství (*ad officia juraque capellanie nostre, ut est conveniens, admittaris*). Šlo tedy o postup do značné míry formalizovaný, nikoli spontánní. Tomu zřejmě odpovídá i informace kronikáře Beneše, že kaplani bývali podle řádu ustanovováni k obročím, což ostatně dokazují kanonikáty a významné fary, jimiž disponovali. Bylo by tak možné předpokládat v královské kanceláři existenci nějaké písemné pomůcky, totiž soupisu kanonikátů, far a vůbec prebend s královskou kolací, v níž byly nejspíše uvedeny i příjmy, neboť právě ty hrály důležitou roli.

Je jisté, že k přenesení kapituly z Mělníka ke královské kapli na Hrad došlo v souvislosti s povýšením statutu této kaple, v níž osobně hluboce zbožný panovník „obcoval s Bohem“. Nelze ovšem vyloučit také souvislost s dlouho připravovanou a znovu a znovu odkládanou korunovací.⁵³ Pak by bylo možné posunout návrat kapituly na Mělník nejspíše až za datum 2. června 1297, kdy korunovační slavnost proběhla.⁵⁴ Vysvětlit, proč Václav nezvolil cestu založení zcela nové kapituly, není jednoduché. Snad i právě proto, že přibližně ve stejné době zakládal zbraslavský klášter a k této fundaci upřel svůj hlavní zájem.⁵⁵ Z tohoto hlediska by bylo možné považovat přenos kapituly za jakési řešení

50 RBM II, č. 1538.

51 RBM II, č. 1653, 1685, 1961; RBM IV, č. 1916; Jan, L.: *Neznámá listina na deblínské panství*. ČMM 114, 1995, s. 23.

52 Národní knihovna Praha. Sběrka rukopisů, sg. I E 48, č. 184, 185, 188; RBM II, č. 2464, 2465, 2466.

53 K okolnostem přípravy korunovace srov. především úvod k edici J. Losertha: *Fragmente eines Formelbuches Wenzels II. von Böhmen*. Wien 1879, s. 3–10.

54 Srov. Petra *Žitavského Kronika zbraslavská*, s. 73–75.

55 K založení nejnověji přehledně Prokopová, Irena: *Václav II. a založení Zbraslavského kláštera*. Historický obzor 7–8, 2001, s. 146–158.

„cestou nejmenšího odporu“. Svým způsobem se však tato ve finále neúspěšná iniciativa krále řadí k jiným nezdařeným podnikům, o nichž hovoří zbraslavský kronikář, totiž k neúspěchu se založením vysokého učení a kodifikace zemských zákonů.⁵⁶ Ke Všem svatým uvedl kapitulu teprve muž, který na Václava v mnohém navázal,⁵⁷ totiž jeho vnuk Karel IV., podobně jako právě on založil v Praze vysoké učení. Karlovi však, stejně jako jeho dědovi, se nepodařilo spoutat otězemi zákoníku českou šlechtu, jejíž sebevědomí již stálo příliš vysoko.

DER MISSGELUNGENE VERSUCH DES KÖNIGS WENZEL II. ÜBER DIE VERLEGUNG DES MELNIKER KOLLEGIATSTIFTS ZU DER KÖNIGLICHEN KAPELLE ALLER HEILIGEN

Das Amt des Verwalters der königlichen Kapelle (mit dem Titel *rector*) auf der Prager Burg bekleidete in den 80-er Jahren des 13. Jhs. Biliner Pfarrer Adolf. Das Patronatsrecht der Kapelle hielt damals der Böhmenkönig. Nach dem Adolfs Tod, irgendwann an der Wende der 80-er und 90-er Jahre, führte der König seinen Kaplan und Vertrauten, Pfarrer in Bezděz, Albert ins diese Pfründeamt ein. Am Anfang der 90-er Jahre entschloss der König die Prestige seiner Hauskapelle zu vergrössen und so verlegte er zu ihr das ältere Kollegiatstift in Melnik. An der Spitze der Kapelle stand nun der ehemalige Propst des Melniker Kollegiatstiftes Ulrich. Für seinen Vertrauten Albert stiftete jedoch der König die Amtsstelle des Dekans als die zweite Kapitelwürde in der Reihe. In der zweiten Hälfte der 90-er Jahre wurde das Kapitel aus unbekanntem Gründen nach Melnik zurückerstattet, nur Albert blieb im Amt als Kapellenvorsteher und benutzte weiterhin den Dekantitel. Zur Gründung des neuen Kapitels bei seiner Kapelle griff Wenzel II. nicht, weil er in derselben Zeit seine Prestigefundation – das Königsaalerkloster – gründete. Zur Zurückerstattung des Kollegiatstiftes nach Melnik kam es wahrscheinlich erst nach dem 2. Juni 1297, nach der Königskrönung. Die Gründung des Kapitels gelang es erst dem Wenzelskel Karl IV.

⁵⁶ Petra Žitavského *Kronika zbraslavská*, s. 61–63.

⁵⁷ K založení kapituly u Všem svatých srov. zcela nově H l e d í k o v á, Zdeňka: *Počátky kapituly u Všem svatých na Pražském hradě*. In: *Ad vitam et honorem* (v tisku).